

บทที่ 5

ตามรอยเส้นทางเศรษฐกิจพอเพียง : วิธีคิด สู่แนวทางการปฏิบัติในวิถีการดำรงชีวิต

ในบทนี้ผู้ศึกษานำเสนอข้อมูลในเชิงเนื้อหา (Content) ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) และจะกล่าวถึงการนำเทคนิคการสัมภาษณ์กลุ่มและการสะท้อนตนเอง ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการ สัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) ในบทที่ 6

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ในมิติต่าง ๆ ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ให้ภาพรวมเป็นคำร้อยละ ค่าเฉลี่ย จากกลุ่มตัวอย่าง เมื่อผู้ศึกษานำมาวิเคราะห์หยังไม่สามารถ วิเคราะห์ข้อมูล ให้ลุ่มลึกได้และสิ่งที่ยังขาดไป คือ ข้อมูลในเชิงรายละเอียด ความคิดเห็น ของกลุ่ม ตัวอย่างและบริบทชุมชน กลายเป็นโจทย์คำถามใหม่ที่ต้องหาความรู้ เพื่อมาตอบ โจทย์คำถาม และเพื่อเติมเต็มในการวิเคราะห์ อธิบายข้อมูลให้มีความลุ่มลึกในเนื้อหาผู้ศึกษาได้ใช้ ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือ เทคนิคการสัมภาษณ์กลุ่มภายใต้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมาช่วย ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งเป็นกลุ่ม ขนาดใหญ่ จำนวน 12-15 คน และกลุ่ม ขนาดเล็ก จำนวน 5-8 คน แบ่งตามเพศหญิงและเพศชายและแบ่งตามอายุระหว่าง 20-39 ปี และ อายุระหว่าง 40-60 ปี รวมทั้งหมด 8 กลุ่ม (โปรดดูในบทที่ 6) เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงระหว่างเดือน กันยายน ถึงเดือนตุลาคม โดยใช้แนวคำถามการสัมภาษณ์ที่ได้มาจากการวิจัยเชิงปริมาณ จากนั้นกลุ่มตัวอย่าง ได้เข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่ม ร่วมถ่ายทอดเรื่องราว “ประสบการณ์ร่วม” เกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และการนำความรู้ที่ได้มา ประยุกต์ใช้ในการดำรงชีพ ทำให้ผู้ศึกษาได้ชุดความรู้ที่เป็นข้อมูลสำคัญ ผ่านการสะท้อนโลกทัศน์ ความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต โดยแบ่งหัวข้อการอภิปราย 4 หัวข้อดังนี้

- 5.1 การปลูกผักสวนครัว
- 5.2 การลดการใช้สารเคมี และการเอาวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ใหม่
- 5.3 การออมทรัพย์ภายในชุมชน และการใช้หลักเหตุผลและสติปัญญาในการดำเนินชีวิต
- 5.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักเศรษฐกิจพอเพียงวิถีการดำรงชีวิต

จุดเริ่มต้นจากแปลงนาสู่แปลงผัก : การปรับตัวเพื่อสร้างอาชีพใหม่

ชุมชนกาช่อง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ดั้งเดิมมีพื้นฐานการประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำนาข้าว มีพื้นที่การเพาะปลูกข้าวจำนวนหลายร้อยไร่ในชุมชน โดยชาวบ้านมีการเพาะปลูกข้าวปีละ 2 ครั้ง และมีการปลูกผักสวนครัวควบคู่ไปกับการทำนาข้าวแต่ใช้พื้นที่การเพาะปลูกผักสวนครัวจำนวนน้อย คิดเป็นอัตราส่วนคือ 1 ไร่ ปลูกข้าว 3 งาน และปลูกผักสวนครัว 1 งานเท่านั้น การปลูกพืชผักสวนครัวจึงเป็นเพียงอาชีพเสริมของคนในชุมชน

การทำนาข้าวสิ่งสำคัญที่สุดคือ น้ำ ที่ใช้หล่อเลี้ยงต้นข้าวให้เจริญงอกงาม เนื่องจากการจัดสรรน้ำของระบบชลประทานมีปัญหาไม่สามารถจัดแบ่งน้ำเข้าในพื้นที่นาข้าวของชาวบ้านกาช่อง ได้อย่างเพียงพอ ประกอบกับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นปัจจัยหนึ่งทำให้ฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาล ทำให้การทำนาข้าวประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการประกอบอาชีพทำนาข้าวมาโดยตลอด

ชาวบ้านกาช่องได้มีกระบวนการเรียนรู้ในการปรับตัวผ่านประสบการณ์ของวิถีการดำรงชีวิต ให้เหมาะสมสัมพันธ์กับสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป พร้อมกับปรับเปลี่ยนวิถีการประกอบอาชีพทำนาข้าว เปลี่ยนแปลงมาปลูกพืชผักสวนครัวแทน “ชาวบ้านเขาเอานามาปลูกผักสวนครัวขายทั้งนั้น สัดส่วนของอาชีพเกษตรกรรมการปลูกผักสวนครัวจึงมีมากในชุมชน” (กลุ่มเพศชาย อายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2551)

สิ่งสำคัญคือ การใช้ปริมาณน้ำในการรดพืชผักปริมาณไม่มากเมื่อเทียบกับการทำนาข้าวที่ต้องใช้ปริมาณน้ำปริมาณมาก และผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนใหญ่หลังจากการเก็บเกี่ยวไม่เพียงพอที่จะนำไปจำหน่าย ใช้เพื่อบริโภคสำหรับในครอบครัวเท่านั้น การปลูกพืชผักสวนครัว สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เร็วกว่าการปลูกข้าวที่ต้องใช้เวลามากกว่า ที่สำคัญการปลูกผักสวนครัวสามารถที่จะเจริญเติบโตได้ดีและสามารถปลูกหมุนเวียนได้ตลอดปี

การปลูกผักสวนครัวในชุมชนกาช่อง จึงได้ค่อย ๆ เข้ามาทดแทน การทำนาข้าวที่ได้ลดลงไป ระยะเวลาผ่านไปชาวบ้านกาช่องจึงได้ปรับใช้พื้นที่นาที่เคยใช้ประกอบอาชีพปรับเปลี่ยนมาเป็นแปลงปลูกพืชผักสวนครัว ซึ่งมีพื้นที่อยู่เป็นจำนวนมากในชุมชนบ้านกาช่อง สัดส่วนพื้นที่แปลงปลูกผักสวนครัว จึงมีจำนวนมากกว่าแปลงทำนาข้าว “มีมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่แล้ว น้องคูสีที่นาไม่มีนาเลย เป็นสวนผักทั้งนั้น น้ำ มันไม่ดี ชาวบ้านเขาเลยหันมาปลูกผักสวนครัวกัน มันไม่ต้องใช้น้ำมาก และปลูกได้ตลอดปี เขาจึงหันมาปลูกผักสวนครัวเป็นอาชีพกันเป็นส่วนใหญ่” (กลุ่มเพศชายอายุ

ระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 4 ตุลาคม 2551) “ระบบน้ำมัน ไม้ดี พี่เคยทำนา แล้วมันทำได้ครั้งเดียว จะทำเป็นอาชีพเลยไม่ได้หรอก แล้วถ้าน้ำมันไม่ค่อยมีแล้ว ทำการเกษตรลำบาก ที่นาก็เลยว่างเปล่า พี่เลยเอาที่นามาปลูกพืชผักสวนครัว ดีกว่า เราทำได้ตลอดทั้งปี แล้วไม่ต้องใช้น้ำมาก” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 4 ตุลาคม 2551)

“บ้านนี้ น้ำ มันไม่ดี ทำนามันต้องมีน้ำ ปลูกผักใช้น้ำไม่มาก จากเดิมทำนาก็ปรับเปลี่ยนมาปลูกผักแทนหน้านาก็ทำ แต่พอที่นี้สภาพภูมิอากาศมันเปลี่ยนแปลงไป น้ำมีน้อย จึงต้องเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นปลูกพืชผักสวนครัวแทน และในหมู่บ้านหมู่ 4 กาช้อง แทบทั้งนั้นจะมีการปลูกพืชผักสวนครัว” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2551)

การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำนาข้าว มาสู่การปลูกพืชผักสวนครัวถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพของชุมชนกาช้อง เป็นภาพที่สะท้อนให้ผู้ศึกษาเห็นถึงการต่อสู้ของชาวบ้านกาช้อง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อม ที่มีโอกาสจะควบคุมได้ กลายเป็น “จุดเปลี่ยน” ของการเกิดอาชีพใหม่ คือ การปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อจำหน่ายเป็นจำนวนมากในชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่ขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ

การผลิตเพื่อจำหน่ายควบคู่การผลิตเพื่อบริโภค : วิถีทางเศรษฐกิจพอเพียง

ปัจจุบันชุมชนกาช้อง ได้มีการประกอบอาชีพหลัก คือปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อจำหน่ายและปลูกไว้บริโภคในครัวเรือน ซึ่งสัดส่วนการปลูกเป็นอาชีพมีมากกว่าการปลูกไว้บริโภคเองในครัวเรือน โดยการปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคในครัวเรือน จะมีการปลูกอยู่ก่อนแล้วแต่ดั้งเดิมเพื่อบริโภคในครัวเรือน มีการปลูกผักสวนครัวหลากหลายชนิด เช่น พริก ข่า ตะไคร้ เป็นต้น และถ้าพืชผักสวนครัวที่ปลูกไว้ในครัวเรือนมีผลผลิตมากเพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือน จะนำไปขายที่ตลาดของชุมชน ในบ้านแต่ละหลัง จะปลูกพืชผักสวนครัวอยู่ก่อนแล้ว พริก ข่า ตะไคร้ แทบทุกบ้านจะมีหมด” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2551)

“บ้านเราอาชีพหลัก คือการทำเกษตรเป็นหลัก ปลูกผัก ทำตลอดทั้งปี” (กลุ่มเพศชาย อายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2551)

มีทั้งปลูกขายและปลูกไว้กินเองในบ้าน น้องลองสังเกตสีที่บ้านแต่ละหลังก็มีการปลูกผักกันทั่วไปทั้งนั้น ถ้ามองไปในนาข้าวจะ แทบมองไม่เห็นต้นข้าวเลย ชาวบ้าน จะปลูกตามบ้านด้วย

เอาไว้กินบ้างขายบ้างก็มี ถ้าเหลือบ้างก็ขายกันในชุมชน ในตลาดนี้แหละ (กลุ่มเพศชาย อายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2551)

“การปลูกผักสวนครัว ทำการเกษตรทำสวน ทำไร่ มันเป็นอาชีพหลักเลยก็ว่าได้ที่บ้านนี้ น้ำมันไม่ค่อยดี ปลูกกันกินเองอยู่แล้ว ในบ้านแต่ละหลัง ปลูกอยู่ก่อนแล้ว พริก ข่า ตะไคร้แทบทุกบ้านจะมีหมด” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2551)

การปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคในครัวเรือน ถ้าเหลือแบ่งขาย ถือว่าเป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เป็นวิถีชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความพอเพียง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, วิฑิตพร ศิริพันธ์ พันธเสน, และ สุวัจฉรา เปี่ยมญาติ, 2550)

นอกจากนี้ ชาวบ้านชุมชนบ้านกาซ้อง ได้เห็นความสำคัญของการใช้พื้นที่ว่างในบ้านปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทานในครัวเรือน เนื่องจากการช่วยประหยัดรายจ่ายในการบริโภค เมื่อใดสมาชิกในครอบครัวอยากรับประทานผักสด ก็สามารถตัดพืชผักสวนครัวที่ปลูกไว้ที่บ้านได้ทันที โดยที่ไม่ต้องเดินทางไปซื้อผักสวนครัวในตลาด ที่สำคัญการปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคเองในครัวเรือน ช่วยให้ได้ผักสวนครัว ที่ปลอดสารเคมี ต่างจากผักที่ขายตามท้องตลาดที่ส่วนใหญ่ใส่สารเคมี ที่เป็นอันตรายต่อตนเองเมื่อรับประทานเข้าไป “บ้านเรามีที่ว่างเหลือ เราก็ปลูกแซม ไปดีกว่าปล่อยให้ว่างเปล่า เราเห็นพื้นที่มันว่างก็เลยปลูกกัน ดึกว่าทิ้งว่างไว้มันไม่เกิดประโยชน์อะไร หลานมันมาปลูกเสริมไว้ที่ว่างคิดว่ามันดีอย่างน้อยเราก็ไม่ต้องไปซื้อเค้า ปลูกกินเองไม่ต้องเดือดร้อน” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551)

มันช่วยประหยัดลดรายจ่ายได้บางส่วนอาจจะไม่มากแต่ก็เป็นสิ่งที่ดี ประหยัดค่าใช้จ่าย ดูแลไม่ยาก เราปลูกเอง เราอย่างกินตอนไหนเราก็ตัดกินไม่ต้องซื้อที่ตลาดที่บ้านเรามีจะช่วยประหยัดลดรายจ่ายลงได้บางส่วนที่สำคัญผักที่เราปลูกก็ปลอดจากสารเคมี ส่วนมากผักที่ขายในตลาดใส่สารเคมีทั้งนั้น ต้องดูให้ดีมันอันตรายคนกินสีจะตายก่อน (กลุ่มเพศหญิง อายุ 20-39 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2551)

อาจกล่าวได้ว่า การที่ชาวบ้านกาซ้องได้รู้จักการใช้พื้นที่ว่างให้เกิดประโยชน์ด้วยการปลูกพืชผักสวนครัว แล้วนำผักสวนครัว ที่ปลูกมาบริโภคในครัวเรือน เป็นการช่วยลดรายจ่ายเสริมรายได้และทำให้ชาวบ้านได้รับประทานผักที่ปลอดสารเคมี เป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตในการพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิต ที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กรมวิชาการ (2542, น. 25)

ลดการใช้สารเคมี ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ : สู่ทางเลือกใหม่ของการรักษาสิ่งแวดล้อม

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจชุมชนบ้านกาซ้องอย่างลุ่มลึกขึ้น ในประเด็นแบบแผนหรือเทคนิคในการผลิต โดยการลดการใช้สารเคมีและการรู้จักนำเอาวัสดุธรรมชาติมาใช้เสริมในการปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกพืชผักสวนครัวของชุมชนกาซ้องที่ยึดเป็นอาชีพหลักนั้น เดิมทีพืชผักสวนครัวที่ชาวบ้านปลูก ได้มีการใส่ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งการเจริญเติบโตและพ่นสารฆ่าแมลง เพื่อขับไล่แมลงมากัดกินต้นพืช ช่วยให้พืชผักสวนครัวมีใบที่สวยงาม ไม่มีร่องรอยการกัดกินของแมลง ทำให้จำหน่ายได้ราคาสูง แต่สิ่งที่ชาวบ้านต้องแลกมาก็คือ ต้นทุนของปุ๋ย สารเคมีที่ใช้พ่นไล่แปลงผักสวนครัว มีต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ทำให้ชาวบ้านบางท่านในการสัมภาษณ์กลุ่มที่ยึดเป็นอาชีพหลักนั้น เดิมทีพืชผักสวนครัวที่ชาวบ้านปลูก ได้มีการใส่ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งการเจริญเติบโตและพ่นสารฆ่าแมลง เพื่อขับไล่แมลงมากัดกินต้นพืช ช่วยให้พืชผักสวนครัวมีใบที่สวยงาม ไม่มีร่องรอยการกัดกินของแมลง ทำให้จำหน่ายได้ราคาสูง แต่สิ่งที่ชาวบ้านต้องแลกมาก็คือ ต้นทุนของปุ๋ย สารเคมีที่ใช้พ่นไล่แปลงผักสวนครัว มีต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ทำให้ชาวบ้านบางท่านในการสัมภาษณ์กลุ่มอธิบายว่าที่ประกอบอาชีพปลูกผักสวนครัวเพื่อจำหน่าย ประสบปัญหาขาดทุน เพราะราคา ค่าปุ๋ย ยาฆ่าแมลง มีราคาสูงเพิ่มขึ้น และพื้นที่ทำการเกษตรบางส่วน หน้าดินเสื่อมสภาพ “ปุ๋ยเคมีทำให้ดินเสื่อมเร็ว แต่ผักสวย ปุ๋ยหมักเห็นผลช้า แต่ดินดี” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 4 ตุลาคม 2551)

ชาวบ้านกาซ้องได้เห็นความสำคัญต่อความสมดุลของระบบนิเวศและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน ที่ใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูกพืช การรู้จักบำรุงรักษาสภาพดินมิให้เสื่อมสภาพลงจากการใช้สารเคมี ด้วยวิธีการใช้ปุ๋ยธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนกลับมาใช้เสริมมากขึ้น นับเป็นการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตที่ให้ความสำคัญสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสะท้อนการมีความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง หลังจากที่โครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นำร่องมาสู่ชุมชนบ้านกาซ้อง ชาวบ้านได้เข้าร่วมโครงการฯ เข้าร่วมการประชุมอบรมจากวิทยากรภายนอกชุมชน การศึกษาดูงานต่างจังหวัดและการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงาน อบรมมาปฏิบัติจริงในชุมชนบ้านกาซ้อง ซึ่งพบว่า ชาวบ้านได้เริ่มสนใจกลับมาให้ความสำคัญกับการนำเอาวัตถุดิบธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน นำกลับมาดัดแปลงทำเป็นปุ๋ยชีวภาพ เช่น การนำเศษเปลือกผลผักผลไม้ มาหมักเป็นปุ๋ยชีวภาพ ผสมผสานกับการใช้สารเคมี หรือการนำมูลสัตว์แห้ง เช่น มูลวัว มูลควาย ที่มีอยู่ในชุมชน มาเสริมเพื่อใช้เป็นสารอาหารให้แก่พืชผักสวนครัว

นอกจากการเข้ามาส่งเสริมให้ความรู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ทำให้ชาวบ้านเริ่มหันมาผลิตด้วยวิธีการที่ใส่ใจความสมดุลทางธรรมชาติมากขึ้นนั้น การที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาสุขภาพเนื่องจากใช้สารเคมี เช่น การถูกสารเคมีกัดที่ผิวหนัง ส่งผลให้ชาวบ้านบางคนลดการใช้สารเคมีสำหรับใส่พืชผักสวนครัวลงเป็นบางส่วน “การลดการใช้สารเคมี ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย ลดความเสี่ยงอย่างที่โรคผิวหนังบางคนไม่ชอบใส่ถุงมือเวลาผสมเคมี มันกัดผิวทำให้หนังลอก อันตรายเหมือนกัน” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2551) “เมื่อก่อนเราใช้เคมีมาก มันเสี่ยงกับโรค ผิวหนัง ดูแขนอ้ายนี่ลอก ใช้สารเคมีมากมันกัด เราไม่ได้ใส่ถุงมือ ก็ไม่ได้ใช้สารเคมีมากแล้ว” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2551) อาจกล่าวได้ว่าการที่ชาวบ้านเริ่ม ลดการใช้สารเคมีในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม นั้นหมายถึงความตระหนักและเห็นความสำคัญต่อประเด็นสุขภาพของตนเอง ตรงที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพตนเอง มีการคำนึงความปลอดภัยในการดำรงชีพ เป็นพื้นฐานของความรู้ เหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน ความพยายามจัดการหรือลดความเสี่ยง ถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งขององค์ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

อย่างไรก็ตามการลดการใช้สารเคมี นั้นมีชาวบ้านเพียงบางส่วนเท่านั้นที่สามารถปรับเปลี่ยนแนวทางที่ปลอดภัยได้ ชาวบ้านอีกบางกลุ่มที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ยังต้องพึ่งพาการใช้สารเคมี เนื่องจากความต้องการเร่งผลผลิต ให้ทันต่อความต้องการของตลาด และปุ๋ยเคมีสามารถช่วยเร่งพืชผักสวนครัวให้โตเร็วขึ้นกว่าการใช้สารชีวภาพ หรือปุ๋ยหมักที่ได้จากการหมักเศษเปลือกผลไม้ เศษพืชผัก ฯลฯ ที่เห็นผลช้า แต่ผลกระทบจากการใช้สารเคมี คือ อันตรายต่อสุขภาพ และทำให้หน้าดินเสื่อมสภาพเร็ว “ถ้าจะใช้แต่ปุ๋ยหมักอย่างเดียวคงไม่ทันเพราะพืชโตช้า ขายไม่ทัน ดังนั้นจึงต้องใช้ปุ๋ยเคมีผสมผสานกัน” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2551)

ท่ามกลางความขัดแย้ง สู่ทางเลือกเกษตรอินทรีย์

ความรู้สึกขัดแย้งทางความคิด ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานระหว่างการอนุรักษ์บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติกับการตลาดจึงยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในชุมชนกาช่อง กล่าวคือปัจจุบันชาวบ้านกาช่องมีการใช้ปุ๋ยแบบผสมผสานควบคู่กัน คือ ลดการใช้สารเคมีลง โดยหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพมากขึ้น

การใช้สารชีวภาพจึงเป็นทางเลือก อีกทางเลือกหนึ่งให้กับชาวบ้านในการทำเกษตรหรือการนำไปใส่พืชที่ปลูกไว้ โดยชาวบ้านใช้หลักเหตุผลตามความเหมาะสมในการเลือกใช้ เช่น ช่วงเวลาไหนปุ๋ยเคมีมีราคาสูงก็จะใช้สารชีวภาพมาทดแทน เพื่อลดต้นทุนการผลิต “เราจะใช้ควบคู่กันนะเพราะว่ามันต้องเสริมกันบ้างบางช่วงปุ๋ยเคมีมันแพงก็ลดการใช้มาใช้ปุ๋ยหมักแทนบ้างตามความเหมาะสมเพื่อลดต้นทุนบ้าง” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2551)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มชี้ให้เห็นว่า การเข้าร่วมโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้านกาช่อง ช่วยให้ชุมชนได้รับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ที่ชาวบ้านกาช่องสามารถนำความรู้ที่ได้นำกลับมาประยุกต์ใช้ทำเองได้ โดยใช้วัตถุดิบที่หาได้ตามท้องถิ่น เช่น หอยเชอรี่ เศษพืช เศษมูลสัตว์ เป็นต้น เพื่อลดการใช้สารเคมี และสามารถใช้ทดแทนแล้วเกิดผลดีกับพืชผัก มีความสวยงามและปลอดภัย “ปุ๋ยเคมีไม่ค่อยได้ใช้ จะใช้ปุ๋ยที่ทำเอง ปุ๋ยชีวภาพ เอาหมักแล้วพ่นผัก จะเอาหอยเชอรี่มาทำบ้าง แล้วรกหมูจะเป็นฮอร์โมนอย่างดี มีน้อย เอาไปหมักในถัง ตอนแรกจะเหม็น นานไปก็หอม หมักประมาณ 3 เดือน (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2551)

เรื่องเกี่ยวกับการทำปุ๋ยชีวภาพนะ อ้ายสนใจในเรื่องนี้ เพราะว่ามันดีมาก ๆ เอาไปใส่กับดิน กับผักนี้งามมาก ๆ ที่บ้านอ้ายเดี๋ยวนี้ก็ใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ แต่ซื้อมาไม่รู้วิธีทำ เลยถามวิทยากรเขาก็บอกสอนผสมวิธีการหมักง่าย เศษไม้มาหมักก็ได้แล้วตามสูตรของเขา ดีมากใส่ผักแล้วงาม ดินร่วนซุย แต่ก่อนพี่ก็ใส่ปุ๋ยเม็ดเคมีแต่เดี๋ยวนี้ไม่ใช้แล้ว เพราะว่า ดินเสื่อมสภาพ ลองใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพแล้วดีก็เลยใช้มาตลอด (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2551)

การสัมภาษณ์กลุ่ม สะท้อนให้เห็นภาพของการนำความรู้ที่ได้จากโครงการฯ มาปรับใช้ในวิถีชีวิต มิได้ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงกับการทำการเกษตรอินทรีย์ ที่ได้เริ่มเข้ามาทดแทนการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมคือ ใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี เพื่อเร่งการเจริญเติบโตของต้นพืช มองกลับกันได้เห็นทางเลือกหนึ่งของการทำการเกษตรอินทรีย์ จากการเข้าร่วมโครงการ ฯ เป็นการเรียนรู้ที่จะเข้าใจและมองเห็นวิถีการผลิตของตนเองที่อยู่กับความเสี่ยง เพราะระบบสภาพนิเวศของการทำมาหากินเสื่อมลงจากการใช้สารเคมี การบุกรุกธรรมชาติและจากการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพที่นำไปสู่วงจรของความยากจนและความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติ ที่มีใช้วิถีการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน กล่าวได้ว่าชาวบ้านในกลุ่มนี้ตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สารชีวภาพหรือปุ๋ยชีวภาพ

ในการช่วยรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อีกทั้งยังสามารถทำเองได้และใช้วัตถุดิบธรรมชาติที่อยู่ในชุมชน การใช้สารชีวภาพยังสามารถทดแทนการใช้สารเคมีให้ลดลงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้ที่ยั่งยืน สิ่งสำคัญที่สุด คือ ทำให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ ที่เริ่มหันกลับมามองเรื่องใกล้ตัวสุขภาพ คนรอบตัวและสิ่งแวดล้อม ตระหนักรู้ถึงอันตรายที่เกิดจากการใช้สารเคมี

ดูงาน ทบทวน นำไปปฏิบัติ : การนำเอาวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ใหม่

การริเริ่มนำเอาวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ใหม่ เป็นผลผลิตทางความคิดของชาวบ้าน ก่อขึ้น ที่เกิดจากการเรียนรู้จากการ ศึกษาดูงานภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้ชาวบ้านชุมชนกาช่องได้กลับมาคิดทบทวนเห็นความสำคัญของสิ่งของที่คิดว่าไม่มีค่าได้นำมาปรับประยุกต์ใช้ใหม่ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง ครอบคลุม “รู้สึกว่าเป็นการนำสิ่งที่ไร้ประโยชน์กลับมาใช้ใหม่ให้มีประโยชน์มากขึ้น โดยที่เราไม่ต้องนำไปทิ้ง นื่องคิดว่าของทุกอย่างสามารถนำมาทำใหม่ได้หมดขึ้นอยู่กับความรู้ของเราที่มี นอกจากนี้เราไม่ต้องการปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2551)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านมีความรู้ มีเหตุผล บนพื้นฐานของความเข้าใจในการนำทรัพยากรที่คิดว่าไม่มีคุณค่ากลับมาใช้ใหม่อย่างรู้คุณค่า เป็นความพอเพียงอย่างหนึ่ง ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง(ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, สุนิตพร ศิริพันธ์ พันธเสน, และ สุวัจฉรา เปี่ยมญาติ, 2550)

ชาวบ้านกาช่องได้คิดทบทวนได้ตรงตรง เริ่มต้นมองสิ่งของที่อยู่ภายในครอบครัวนำกลับมาใช้ใหม่หรือการนำสิ่งที่ไม่ได้ใช้แล้วจำหน่ายออกไป เช่น การเอาขวดน้ำ มาตัดทำเป็นกระถาง ไม้ใช้ปลูกผัก การนำเอากล่องกระดาษที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ นำมาทำเป็นที่กั้นแปลงผัก เพื่อป้องกันสัตว์เข้ามาทำลายพืชผักที่ปลูกไว้

“เราก็ดูว่าสามารถที่จะเอามาแปรรูปหรือทำใหม่ได้หรือเปล่า เช่น ขวดน้ำ เอามาตัดปลูกผักได้นะ ที่บ้านอ้ายก็ทำอยู่ไปคูสิเต็มไปหมดเลย เราไม่มีที่มากเลยปลูกมันในขวดนี้แหละ” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2551) “ที่บ้านก็จะเอากล่องกระดาษที่ไม่ได้ใช้แล้วเก็บเอาไปขายของเก่า หรือเอามาทำที่กั้นตรงแปลงผักที่บ้านกั้นหนู หมา

มันเข้าไปค้อยเยี่ยผักที่ปลูกไว้ จะได้ไม่เสียหาย” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2551)

“เอาสิ่งของเหลือมาใช้ ก็อย่างที่บอกไป คือขยะ เสื้อผ้าที่ไม่ใช้แล้ว เอาไปขาย ดีกว่าเก็บเอาไว้มันไม่ได้ประโยชน์อะไรหรอก บางครั้งเรารู้สึกเสียดายมันทำให้เราเก็บมันไว้เต็มบ้านไปหมด เราต้องคัดสิ่งที่ไม่ได้ประโยชน์แล้วทิ้งหรือตัดแปลงเอากลับมาใช้ใหม่บ้าง” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 20-39 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2551)

สมาชิกกลุ่มได้ใช้หลักความเข้าใจ ความมีเหตุผล ในการนำเอาทรัพยากรที่ใช้แล้ว นำกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีคุณค่า อยู่บนพื้นฐานความพอเพียงในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หรือแม้แต่การรู้จักการนำเอาเศษพืช เศษเปลือกผักผลไม้ที่ตนเองปลูกไว้ นำกลับมาใช้ใหม่ด้วยวิธีการหมักเป็นปุ๋ยชีวภาพ ที่ได้รับความรู้ มาจากการไปศึกษาดูงานต่างจังหวัด สามารถช่วยลดรายจ่ายได้บางส่วน จากการลดการซื้อปุ๋ยเคมี แล้วหันกลับมาใช้ปุ๋ยธรรมชาติมาเสริม ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในครอบครัวและการประกอบอาชีพได้ “ปุ๋ยหมักเราไม่ซื้อเราทำเองหรือไม่ก็ไปเอาที่กลางทุ่งนา ไปขอชาวบ้านที่เขาเลี้ยงวัว ควาย บอกว่าเอามาใส่ผัก ผลไม้ เขาก็ให้นะ” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2551)

“การที่เราเห็นเอาสิ่งที่เหลือใช้กลับมาใช้ใหม่ ทุกอย่าง เศษพืชผักผลไม้อาหาร เราจะไม่ทิ้งเลย เอามาหมักทำปุ๋ย หรือเอาไปเลี้ยงสัตว์ได้ เราจะไม่ทิ้ง แต่เดิมเราอาจจะทิ้งไม่สนใจแต่เราได้เรียนรู้มาเราก็สามารถที่จะเอาสิ่งที่ไม่มีความคุ้มค่ากลับมาใช้ใหม่ได้ ช่วยลดรายจ่ายลงบางส่วน” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2551)

“การเอาเศษพืชผัก ที่เรากินแล้วจะเอาทิ้งเราก็เอามาใส่ถังผสมกับหัวเชื้อหมักเก็บไว้ แล้วเราก็เอามารดน้ำผัก แทนการซื้อปุ๋ยเคมี” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2551)

สะท้อนให้เห็นถึง ความรู้ ความเข้าใจของชาวบ้านกาช่อง ในการเลือกนำเอาวัสดุเหลือใช้ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในครอบครัว นำกลับมาทำให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ถือได้ว่าเป็น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างมีคุณค่า ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความพอเพียง ความยั่งยืนในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ การที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดความรู้ใหม่ การรู้จักประยุกต์ใช้ของสิ่งของที่คิดว่าไม่มีค่า นำมาทำให้เกิดประโยชน์ภายในครอบครัว เช่น เปลือกไข่ ชาวบ้านก็นำมา

ใส่ไม้ปักไว้บริเวณแปลงผักสวนครัว เพื่อไล่แมลงถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประโยชน์ที่ชาวบ้านได้เรียนรู้มา “. . . ของบางอย่างใช้แล้วจะนำกลับมาใช้ใหม่ได้บ้างก็ทิ้ง แต่เมื่อได้ร่วมโครงการฯ เราสามารถที่จะเอาสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นกลับมาใช้ใหม่ได้ เช่น เปลือกไข่ ที่น้องเห็นเขาไม่ทิ้งนะป่าเอามาปักไว้ไล่แมลง ดีมาก ๆ เศษพืช ผัก ผลไม้ ก็จะไปให้พ่อบ้านทำเป็นน้ำหมักชีวภาพ” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่ม ได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านกาซ็อง รู้จักนำเอาความรู้ประสบการณ์ในการเข้าร่วมโครงการ ฯ มาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และประเด็นสำคัญ คือการหันกลับมาให้ความสำคัญกับการรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยการประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน

มีสติ คิดทบทวนไตร่ตรอง : สู่วิถีชีวิตพอเพียงในวิถีชีวิต

การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนกาซ็อง ที่ต้องพึ่งพิงกับปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม น้ำ อุณหภูมิที่เหมาะสม และการควบคุมศัตรูพืชที่มาทำลายต้นพืชที่ปลูกไว้ พืชที่ปลูกจึงเจริญงอกงามได้อย่างเต็มที่ปัญหาสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทั้งกับพืชที่ปลูก เกษตรกรต้องหมั่นคอยดูแล พืชที่ตนเองปลูกไว้ ตั้งแต่เป็นเมล็ดพันธุ์จนกลายเป็นผลผลิต สามารถเก็บจำหน่ายได้แต่ก่อนถึงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตได้นั้นต้องเผชิญกับปัญหามากมายที่เกษตรกรต้องหาวิธีการแก้ไข ต้องใช้กำลังกายสติปัญญา ความคิด ผลกระทบที่ตามมา คือ การประสบกับปัญหาการปวดล้าของร่างกาย ความเชื่อที่คิดว่าการดื่มเหล้าช่วยลดอาการปวดล้าของร่างกายได้เป็นความเชื่อที่ปลูกฝังกันมากับชาวบ้านกาซ็องที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม

การเข้ามาเรียนรู้เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้สมาชิกในการสัมภาษณ์กลุ่มบางคนได้ตระหนักถึงปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ โดยเฉพาะการลดการดื่มเหล้าลงแล้วหันกลับมาห่วงใยสุขภาพของตนเองมากขึ้น “เมื่อก่อนดื่มเหล้าทุกวันแต่เดี๋ยวนี้ก็มีบ้างแต่ก็ทำให้น้อยลงอาจจะไม่หมดแต่ก็ลดลง สุขภาพเราก็ไม่ดีขึ้นด้วยสำคัญมากเลย” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2551)

การลดการดื่มเหล้าถือว่าเป็นประเด็นนำไตร่ตรอง สิ่งสำคัญอยู่ที่การที่ตนเองได้ตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิตพอเพียง ประเด็นถึง คุณ และโทษของสุรา ที่เป็นของมอมเมาเป็นการ

“ตระหนักถึงความพอดีในการบริโภค” กล่าวคือ การใช้สติปัญญาความมีเหตุและผล ในการเลือกบริโภคสินค้า ที่ไม่ตามกระแสค่านิยมของลัทธิทุนนิยม ทำให้ผู้ศึกษามองเห็นจะเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งมั่นกับการดำรงชีวิต ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี มีสติในการดำรงชีวิต ที่เป็นส่วนหนึ่งของหลักเศรษฐกิจพอเพียง

เช่นเดียวกันสมาชิกกลุ่มยังได้ปรับเปลี่ยนวิถีคิด ใหม่ ๆ ในการลดอบายมุขที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ จากเดิมเมื่อทำงานมาเหนื่อยก็ดื่มเหล้าเพื่อเป็นยาแก้ปวดเมื่อย แต่เมื่อได้เรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง จากการเข้าร่วมโครงการฯ ทำให้ปรับเปลี่ยนวิถีคิดการลดการดื่มเหล้าลดลง นอกจากนี้ยังตระหนักเห็นถึงการรู้จักประหยัด คิดว่าการดื่มเหล้าเป็นสิ่งที่ฟุ่มเฟือย เป็นอบายมุขอย่างหนึ่ง ที่ไม่เกิดประโยชน์กับตนเอง “การที่เราได้รู้จักการกิน อยู่อย่างพอเพียง ใช้ชีวิตอย่างมีสติ ไม่หลงมัวเมาไปกับอบายมุข เมื่อก่อนกินเหล้าตลอดทำงานมาเหนื่อยกินเกษตรกรก็แบบนี้ กินแก้ปวดแต่เดี๋ยวนี้ก็ลดลง” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2551) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มทำให้ผู้ศึกษามองเห็นการใช้เหตุผล มีความรู้ เข้าใจโทษของการลดการดื่มเหล้า ที่ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย เป็นสิ่งที่มีคุณค่าส่งผลต่อสมาชิกกลุ่มบางท่านโดยตรงคือ การมีสุขภาพร่างกายที่ดี และสิ่งที่ได้ทางอ้อมคือ การลดรายจ่ายสินค้าที่ฟุ่มเฟือยไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ตั้งบนพื้นฐานของความพอเพียง ซึ่งเป็นองค์ความรู้อย่างหนึ่งของหลักเศรษฐกิจพอเพียง

การออมทรัพย์ในชุมชน : คุณค่าที่ได้รับจากการเก็บออม

การออมทรัพย์เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักการออมเงิน รู้คุณค่าของการใช้จ่ายเงินและการวางแผนการใช้จ่ายเงินเพื่ออนาคต การออมทรัพย์ของชาวบ้านกาซ็อง นั้นมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น การออมทรัพย์ภายในชุมชน คือ การออมทรัพย์วันละบาท เริ่มต้นในโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และการออมทรัพย์ภายในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในชุมชน ซึ่งมีอยู่หลายกลุ่มในชุมชน เช่น กลุ่มเลี้ยงกบ กลุ่มเกษตรผักปลอดสารพิษ เป็นต้น และการออมทรัพย์ภายนอกชุมชน คือการออมทรัพย์กับธนาคารของรัฐและเอกชนที่ตั้งอยู่ภายนอกชุมชน การเข้าร่วม เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ของชาวบ้านมีหลากหลายทั้งการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์วันละบาท และการออมทรัพย์ภายในกลุ่มอาชีพ หรืออาจจะมีการออมทรัพย์กับธนาคารภายนอกชุมชนด้วยเช่นกัน

ก็คือการออมทรัพย์ อย่างกลุ่มกบ กลุ่มเกษตรผักปลอดสารพิษ ก็จะมีการออมทรัพย์ ภายใน ออมทรัพย์วันละบาทของอบต. ก็มี อ้ายเข้าหมด เราจะได้รู้รายรับรายจ่าย ว่ามีเท่าไร ก็คือว่า เราออมเงินไว้หลาย ๆ ที่ ก็ไม่ได้เสียมากมายอะไร แล้วอีกอย่าง ช่วยทำให้เรารู้จักคุณค่าของเงิน มีน้อยออมน้อย ไม่ได้ให้ออมทั้งหมดหรอก ตามกำลังตนเอง (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2551)

การออมทรัพย์วันละบาท ทำให้เห็นถึงการรู้จักเก็บออม วางแผนการใช้จ่าย ใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุผล อยู่บนพื้นฐานของความรู้ มีเหตุผล และพอประมาณ มีภูมิคุ้มกันในการ ดำรงชีวิต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กรมส่งเสริมการเกษตร (2543, น. 4) การออมทรัพย์วันละบาทของชาวบ้านกาซ้อง จะขึ้นอยู่กับความสมัครใจของชาวบ้านแต่ละคน ในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทภายในชุมชน ไม่ได้เกิดจากการบังคับให้ เข้าเป็นสมาชิก ชาวบ้านบางคนมีการออมทรัพย์ไว้หลายแหล่งซึ่งไม่เป็นปัญหา ชาวบ้านที่เข้าร่วม ออมทรัพย์วันละบาทของชุมชน ส่วนหนึ่งคิดว่าเป็นสวัสดิการภายในชุมชน การออมทรัพย์ วันละ 1 บาท เดือนละ 30 บาท ซึ่งเป็นจำนวนเงินไม่มากนัก ที่สำคัญการออมนั้นจะออมมากหรืออมน้อย ไม่สำคัญขึ้นอยู่กับกำลังเงินของตนเองที่มีอยู่ การออมเงินของชาวบ้านยังสะท้อนให้เห็นถึงการวางแผนการใช้จ่ายเงินเพื่อใช้ในยามจำเป็น “ในหมู่บ้านเราก็มี เขาไม่ได้บังคับแล้วแต่ใครจะสนใจ ออมวันละบาท เดือนละ 30 บาท มันเหมือนกับเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกที่เข้าร่วม” (กลุ่มเพศชาย อายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2551) “การออมทรัพย์วันละบาท ชาวบ้านไม่ทั้งหมดหรอกที่ออม แล้วแต่ความสมัครใจ แต่อ้ายออมเพราะว่า เป็นเป็นสวัสดิการชุมชน แล้วเราก็สามารถพอที่จะให้ได้ไม่เดือนร้อนเรามากวันละ 1 บาท” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2551)

การออมเงินวันละบาท สมาชิกกลุ่มเชื่อว่าเป็นการได้มาของสวัสดิการที่เกิดจากการ ออมทรัพย์ที่ถือว่าเป็นผลประโยชน์ที่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทได้รับ เมื่อเข้ารับการรักษาใน โรงพยาบาลนอกจากดอกเบี้ยที่ได้รับจากการฝากออมเงิน “ประโยชน์ที่เราได้รับมันก็ดี เราป่วยไป รักษาในโรงพยาบาลเราก็ได้ลดหย่อนค่ารักษาพยาบาล แล้วถ้าเสียชีวิต หรือตายเราก็ได้หลักหมื่น เราฝากไว้นาน ๆ ไปเราก็จะมีดอกเบี้ยให้” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 4 ตุลาคม 2551) “มันก็มีนะเป็นสวัสดิการ ถ้าเจ็บป่วยไปรักษาพยาบาลก็จะได้อายุ

รักษาพยาบาล วันละ 100 บาท ไม่เกิน 1,000 บาท ถ้าคนแก่ตายออกมาแล้วก็ได้ค่าชดเชย” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2551)

ทำให้เห็นถึงการเรียนรู้ ความเข้าใจ และการหาสวัสดิการที่ได้จากการออมทรัพย์ของชาวบ้าน และช่วยให้ชาวบ้านได้รู้จักการวางแผนใช้จ่ายเงิน ไว้ใช้ยามจำเป็น คือการสร้างภูมิคุ้มกันที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความพอเพียงในการดำรงชีวิต การออมทรัพย์วันละบาทภายในชุมชนกาซ็อง เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการ จัดสวัสดิการของชุมชนอย่างทั่วถึงสวัสดิการชุมชนที่ชาวบ้านกาซ็องได้รับ นอกจากการได้รู้จักการวางแผนการใช้จ่ายเงิน การรู้จักคุณค่าของเงินแล้ว เมื่อเวลาเจ็บป่วยเข้าโรงพยาบาล ก็จะได้ลดหย่อนค่ารักษาพยาบาล หรือถ้าเสียชีวิตก็จะได้เงินสบทบ หรือจะเป็นดอกเบี้ยวที่ชาวบ้านฝากไว้กับกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทในชุมชน

นอกจากนี้ การออมทรัพย์วันละบาทของชุมชนกาซ็อง ช่วยปลูกฝังให้เยาวชนชุมชนบ้านกาซ็องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรู้จักออมทรัพย์ รู้คุณค่าของการเก็บออมเงิน ซึ่งเริ่มต้นเพียงวันละ 1 บาท เดือนละ 30 บาท ไม่เกินกำลังของตนเอง แต่ไม่ว่าจะเป็นการออมทรัพย์กับกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทภายในชุมชนหรือการออมทรัพย์กับธนาคารภายนอกชุมชนก็เป็นการช่วยให้เยาวชนรู้จักการประหยัด เช่นกัน

“น้องออมในกลุ่มออมทรัพย์วันละ บาทของ อบต. คือเดือนละ 30 บาท พอไปสมัครแล้วเอาเราเข้าด้วย มันก็ช่วยให้เราออมเงินมากขึ้น แล้วเราก็ไม่ต้องออมมาก แค่เดือนละ 30 บาทก็ได้แล้ว” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 20-39 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2551) “น้องฝากเงินกับธนาคาร ไม่ได้เข้าออมทรัพย์วันละบาท คิดว่าการออมอะไร ก็ดีหมด เพราะทำให้เรารู้จักการประหยัด” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 20-39 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2551)

สะท้อนการให้เห็นถึงความสำคัญกับการออมเงิน ในรูปแบบต่างๆ ทั้งการออมเงินภายในชุมชน หรือออมเงินกับธนาคาร ประเด็นสำคัญที่น่าได้ตรงตรง คือการที่ชาวบ้านรู้จักออมทรัพย์ออมเงินเพื่ออนาคต เมื่อยามที่จำเป็นจะต้องใช้ เป็นการวางแผนการใช้จ่ายเงินไว้ใช้ยามจำเป็น อยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณ มีภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต

นอกจากการออมทรัพย์วันละบาท ที่เป็นส่วนหนึ่งของสวัสดิการของชุมชน การออมทรัพย์วันละบาทช่วยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมทุกระดับ ตั้งแต่เยาวชนไปจนถึงผู้สูงอายุ ด้วยความสมัครใจของคนในชุมชน ชาวบ้านยังมีรูปแบบการออมทรัพย์กับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มผักปลอดสารพิษจะมีการช่วยกันดูแลพืชผักสวนครัว เมื่อผลผลิตสามารถเก็บเกี่ยวและจำหน่ายได้ ผลกำไรก็จะเก็บเข้ากลุ่มอาชีพ เพื่อใช้เป็นเงินหมุนเวียนภายใน

กลุ่มออมอาชีพ สิ่งที่สมาชิกกลุ่มอาชีพได้ก็คือสวัสดิการภายในกลุ่ม ผลกำไรจากการขายพืชผักสวนครัวก็จะแบ่งปันกันให้กับสมาชิกในกลุ่ม “ย้ายเข้ากลุ่มผักปลอดสารพิษ เขาก็มีการฝากเงินภายในกลุ่มด้วยเป็นสวัสดิการเฉพาะสมาชิกในกลุ่มที่เข้าร่วม” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2551)

เป็นการจัดสวัสดิการออมเงินภายในกลุ่มอาชีพของชุมชน เพื่อชุมชน ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชน ที่อยู่บนพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างยั่งยืน มีภูมิคุ้มกัน มีความพอเพียง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักเศรษฐกิจพอเพียง สุขเมธ ตันติเวชกุล (2542, น. 53) เช่นเดียวกันสำหรับกลุ่มแม่บ้านในชุมชนกาช่องก็มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ของแม่บ้านชุมชนกาช่อง การฝากเงินกับกลุ่ม โดยฝากขั้นต่ำ 100 บาทขึ้นไป กำหนดฝากให้ครบ 6 เดือนก็จะมี การแบ่ง ดอกเบี้ยให้กับสมาชิกกลุ่ม และเงินฝากของสมาชิกสามารถนำออกมาใช้ได้เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้

ป่าจะเข้าของกลุ่มแม่บ้าน ของกลุ่มแม่บ้านก็มีออมทรัพย์กัน มีสมาชิกประมาณ 90 คน ออมเงินตั้งแต่ 100 บาท-1,000 บาท ขึ้นไป ต่อเดือน บางคนก็ 1,000 บางคนก็ 500 บางคนก็ 100 แล้วแต่ความสมัครใจของเราเอง ช่วยให้เรารู้จักการวางแผน การใช้จ่าย เวลาที่มีความจำเป็นที่ต้องใช้เราก็เอาเงินจากตรงนี้มาใช้ได้ แต่มันต้องครบ 6 เดือน เราก็เอาออกมาใช้อาจจะไม่มากแต่ก็เป็นเงินฝากของเราที่เราเก็บออมมาได้ ส่วนหนึ่ง แล้วก็มีดอกเบี้ยสมทบให้กับเรา (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2551)

อาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชน สร้างคุณค่าให้คนในกลุ่มด้วยกระบวนการเรียนรู้ให้ตระหนักถึงคุณค่าของการใช้จ่ายเงิน โดยวิธีการเก็บออม เพื่อใช้จ่ายเมื่อจำเป็น ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง มีภูมิคุ้มกัน ที่เป็นองค์ความรู้หนึ่งของหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, ฐิติพร ศิริพันธ์ พันธเสน, และ สุวัจฉรา เปี่ยมญาติ, 2550)

ดังนั้น จะเห็นว่าการออมทรัพย์รูปแบบกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในชุมชนกาช่อง ได้มีการกำหนดเงื่อนไข ข้อตกลง ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม จะแตกต่างกันไปแต่ละกลุ่มอาชีพ ประเด็นสำคัญของการรวมกลุ่มออมทรัพย์ คือ การให้ความสำคัญกับความสมัครใจของชาวบ้านในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค ประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน และการที่ชาวบ้านรู้จักออมทรัพย์ ออมเงินเพื่ออนาคต ไว้ใช้จ่ายที่

จำเป็น เป็นการวางแผนการใช้จ่ายเงินอย่างรู้คุณค่า สะท้อนให้ผู้ศึกษา เห็นถึงความสำคัญของสวัสดิการที่ได้รับจากการออมทรัพย์วันละบาท ของชาวบ้านที่ได้จากการตระหนักรู้ ไตร่ตรองในตนเอง

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ : กิจกรรมที่ถักทอความเข้มแข็งของชุมชน

จากกิจกรรมที่ผ่านมาข้างต้น เช่น การลดการใช้สารเคมี การนำเอาวัสดุเหลือใช้ นำกลับมาใช้ใหม่ การลดการดื่มเหล้า การออมทรัพย์ ล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่เป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ภายใต้โครงการและประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ถึงกระนั้นประเด็นสำคัญที่สุด คือ กระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของชุมชน ที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้ หรือได้นำมาพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน เป็นสิ่งที่ช่วยให้คนในชุมชนได้พัฒนากระบวนการคิด เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางวิถีปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชาวบ้านทางช่องในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง การนำความรู้ที่ได้รับเป็นประสบการณ์จากการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้มีการสื่อสารพูดคุยในระดับของครอบครัว และชุมชน การสื่อสารพูดคุยกันในครอบครัวจะเป็นลักษณะการสอนให้ลูกหลานรู้จักคุณค่าของเงิน การประหยัดอดออม การดำเนินชีวิตสายกลาง รู้จักช่วยเหลือกันในครอบครัว

“ก็บอกลูกให้รู้จักประหยัด อยู่อย่างพอเพียง ประหยัด อดออม ไม่เช่นนั้นจะลำบาก เศรษฐกิจมันก็ไม่ค่อยดี จะทำอะไรก็จะต้องรู้จักวางแผน” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551) “บอกว่าเราจะต้องประหยัดอดออม เพื่อใช้ตอนจำเป็น ดำเนินชีวิตสายกลางไม่น้อยไม่มากไป ช่วยเหลือกันในครอบครัว” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2551) สะท้อนให้เห็นถึงการที่สมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญกับการพูดคุยระหว่างกันภายในครอบครัว บนพื้นฐานสัมพันธ์ที่ดี มีห่วงใยกัน ซึ่งเป็นเกราะภูมิคุ้มกันอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ครอบครัวอบอุ่น ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ยังได้มีการพูดคุยเรื่องยังสอนให้ลูก ตั้งใจเรียนหนังสือ เพื่ออนาคตที่ดีจะได้ไม่ลำบากเหมือนตนเอง เป็นการตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา ความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานมา เช่น การทำปุ๋ยหมัก ก็ได้มีการพูดคุยถ่ายทอดความรู้ ให้แก่กันภายในครอบครัว เพื่อให้สมาชิกในครอบครัว ได้ลดการใช้สารเคมีใส่ผัก จะทำให้หน้าดินเสื่อมสภาพเร็ว “น้องเห็นเขาทำน้ำปุ๋ยหมัก

ผสมกันนึ่งก็จัดบันทึกมาแล้วก็จะนำเอาไปบอกให้คนในครอบครัว พ่อเขาอยากจะได้สูตรทำปุ๋ยหมักเราก็จัดมาแล้วก็บอกขั้นตอนการทำที่วิทยากรเขาสอนตรงนี้ก็เราสามารถนำเอากลับมาทำไม่ได้ไม่ต้องไปซื้อ” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 20-39 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2551)

การให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ ที่เข้าไปศึกษาเรียนรู้อย่างตั้งใจและนำความรู้ที่ได้มาปรับประยุกต์ใช้ในครอบครัว เป็นผลผลิตทางความคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้ร่วมกันอย่างยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ในครอบครัว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, ลลิตพร ศิริพันธ์ พันธเสน, และ สุวิจฉรา เปี่ยมญาติ, 2550) นอกจากการพูดคุยกันในครอบครัว สมาชิกกลุ่มบางท่านก็ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับเพื่อนบ้าน หรือญาติมิตร จากการได้ไปศึกษาดูงานหมู่บ้านตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียงที่ต่างจังหวัด ชาวบ้านก็นำกลับมาพูดคุยกัน แล้วนำไปปฏิบัติ โดยใช้พื้นที่ว่างที่บ้านตนเองปลูกพืชผักสวนครัว การรู้จักพึ่งพาตนเอง ให้อำนาจการประหยัด ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย “เราได้ไปรู้ไปเห็น ก็บอกกับญาติเรา ให้รับรู้ว่าจะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งที่จะช่วยทำให้เรารู้จักการ ประหยัด ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย แล้วรู้จักพึ่งพาตนเอง” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2551)

เป็นประเด็นที่น่าไตร่ตรอง กล่าวคือ การที่สมาชิกกลุ่มบางท่านได้มีการนำเอาความรู้ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากโครงการฯ มาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชน ช่วยให้ความรู้ที่ได้เรียนรู้อาจเกิดประโยชน์สูงสุดและมีคุณค่า เป็นผลผลิตทางความคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้ร่วมกันอย่างยั่งยืน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีความพอเพียง ชาวบ้านกาช่องได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานหมู่บ้านตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียงที่ต่างจังหวัด ไปพูดคุยบอกกล่าวกับสมาชิกกลุ่มผักปลอดสารพิษที่ตนเองเป็นสมาชิกกลุ่มอยู่เพื่อที่จะนำความรู้ที่ได้มาใช้ประโยชน์ในกลุ่มอาชีพ ซึ่งเป็นการให้ความรู้ที่มีคุณค่าและการรู้จักประยุกต์ใช้ความรู้ในการดำรงชีพ

ส่วนใหญ่ก็จะถามว่าเป็นยังไงบ้าง เช่น เลี้ยงหมูหลุม เป็นยังไง ทำน้ำปุ๋ยหมักชีวภาพทำยังไงเราก็เล่าไปตามความรู้ที่เราพอจะจำได้ แล้วเราก็เอาความรู้ที่ได้มาใช้จริงในกลุ่มผักปลอดสารพิษของเราด้วย คือย้ายเป็นสมาชิกกลุ่มปลอดสารพิษเราก็เอาประสบการณ์ตรงนี้ได้จากการไปดูงานมาแล้วให้ในกลุ่ม (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2551)

สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานหมู่บ้านตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียง แล้วนำเอาความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดให้คนในชุมชนได้รับรู้ เพื่อนำ

ความรู้ไปปรับใช้ในวิถีชีวิต เป็นผลผลิตทางความคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้ร่วมกันอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ช่วยส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

นอกจากนี้แล้ว ความรู้ที่ชาวบ้านได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นจากการเข้าร่วมโครงการ ฯ คือ การแปรรูปและถนอมอาหาร แม้ว่าโดยพื้นฐานแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องวิธีการถนอมอาหาร ภายในครอบครัวเพื่อใช้บริโภค ผลผลิตที่ได้ก็มาจากการพืชผลที่ชาวบ้านปลูกไว้ในครัวเรือน ถ้าผลผลิตมีน้อย ก็จะรับประทานสด บางช่วงที่มีผลผลิตออกมาเยอะก็จะเอามาแปรรูป เก็บรักษาไว้ให้นานขึ้น “...ช่วงจังหวัดไหนผลไม้ในสวนออกมา ขายไม่หมดก็เอามาดอง เอามาอบแห้งบ้าง ถ้ามีผักเหลือก็จะดองใส่โหลไว้ แต่จะเอาไว้กินมากกว่าขายนะผักดอง เพราะว่าไม่ค่อยมีคนซื้อกัน เขาจะกินผักสดมากกว่า อันไหนขายได้เราก็ขายอันไหนขายไม่ได้เราก็ไม่ขาย” (กลุ่มเพศชาย อายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2551)

สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านสะท้อนความคิดออกมาคือ ชาวบ้านไม่ได้คาดหวังกำไร กับผลผลิตที่ได้แปรรูป พื้นฐานจะเอาไปบริโภคในครัวเรือนก่อนเป็นลำดับแรก ถ้าเหลือก็จำหน่าย หรือนำเอาไปแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้าน เป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่ให้ประโยชน์คุณค่าทางด้านผลผลิต ที่สามารถนำมาบริโภคและสร้างรายได้ในครัวเรือน ถ้าเหลือบริโภคนำไปแบ่งปันเพื่อนบ้าน แสดงถึงความเอื้ออาทรมีน้ำใจของชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความยั่งยืน ที่เป็นส่วนหนึ่งของหลักเศรษฐกิจพอเพียง คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2549, น. 8) การถนอมอาหาร เป็นความรู้อย่างหนึ่งในการดำรงชีวิต เพื่อช่วยลดรายจ่ายของชาวบ้าน แต่สิ่งสำคัญอยู่ที่การรู้จักนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงาน เข้าร่วมฝึกอบรมในโครงการฯ มาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต และการรู้จักแบ่งปันให้กับคนรอบข้าง

มันช่วยให้เรา รู้จักการลดรายจ่าย อาจจะไม่มาก แต่ก็ช่วยลดรายจ่ายได้ส่วนหนึ่ง สิ่งที่เหลือแล้วเอามาแปรรูปเก็บไว้กินเป็นสิ่งที่ดีทั้งนั้น อย่าง มะม่วง กกล้วย เอาไปทำได้เลย มีมากในชุมชน บ้านอ้ายมีสวนผลไม้ถ้าเหลือก็เอามาทำกินบ้าง ขายบ้าง ดองไว้กินที่บ้าน แบ่งให้เพื่อนบ้าง ก็ทุกอย่างที่เรามีเราก็สามารถจะนำกลับมาใช้ใหม่ได้หมด ทั้งของกิน ของใช้สามารถนำเอากลับมาใช้ หรือทำใหม่ได้ ถ้าเรามีความรู้แล้วก็ลงมือทำก็ได้ทั้งนั้น (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2551)

เป็นการใช้ความรู้ ความมีเหตุผลในเรื่องการลดรายจ่ายด้วยการนำผลผลิตทางธรรมชาติมาแปรรูปเก็บรักษาไว้บริโภคในครัวเรือน การเสริมรายได้โดยถ้าเหลือบริโภคก็นำไปขาย

หรือแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน เป็นการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความพอเพียง พอประมาณ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, จิตติพร ศิริพันธ์ พันธเสน, และ สุวัจนรา เปี่ยมญาติ, 2550) การแปรรูปถนอมอาหารไม่ใช้กรรมวิธีที่ทำได้ง่าย ๆ สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือการเข้าใจ รู้จักการสังเกต สภาพสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านกำลังเรียนรู้ที่จะนำผลผลิตจากธรรมชาติมาแปรรูป เพื่อเก็บรักษาไว้รับประทานหรือจำหน่าย

การถนอมอาหารของชาวบ้าน สะท้อนให้ผู้ศึกษาเห็นถึงวิธีการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีการการลดรายจ่ายด้วยการนำผลผลิตทางธรรมชาติมาแปรรูปเก็บรักษาไว้บริโภคในครัวเรือน “ผลไม้ที่สวนมันมีมาก ฝรั่ง มะยมออกมากเน่าตกเต็มใต้ต้น บางครั้งเราเอามาดองขายบ้างส่วนมากจะทำไม่มากหรอก เหลือจะเอาไว้กิน ไม่เหลือก็จะไม่ทำ ต้องดูก่อน” (กลุ่มเพศชายอายุระหว่าง 20-39 ปี จำนวน 5-8 คน, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2551)

“พวกผัก ผลไม้เพราะพวกนี้มันเก็บไว้นานไม่ได้ เอามาทำ ดอง แช่อิ่ม ช่วยให้เรารู้จักเก็บรักษาอาหาร อะไรที่เก็บรักษาได้ก็เก็บส่วนมากจะเป็นพืชผัก แต่เนื้อสัตว์ก็มีบ้างเอามาทำแดดเดียว” (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551)

มันช่วยให้เรารู้จัก การถนอมอาหารไว้กิน ไว้ขาย อย่างที่กลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของหมู่บ้านเขาก็ได้จบจากพัฒนาสังคมโครงการนี้เข้ามา เขาก็มีทุนที่จะทำกัน บ้างก็เข้าร่วมกลุ่มแปรรูป กลัวยอบ ผลไม้อบแห้งส่งขายต่างจังหวัดมีพ่อค้าคนกลางมารับก็พอขายได้ ได้เงินก็เข้ากลุ่ม ปลายปีก็ปันผลให้สมาชิก แต่ยังทำได้ไม่นานตอนนี้ก็ส่งขายทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดด้วย (กลุ่มเพศหญิง อายุ 40-60 ปี จำนวน 12-15 คน, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551)

การเข้ามาของโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้และ เริ่มรวมกลุ่มอาชีพ เช่น การนำผลผลิตจากธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนนำมาเป็นอาหาร ขนม เช่น การทำกล้วยฉาบน้ำตาล มันเทศฉาบน้ำตาล เพื่อจำหน่าย โดยจะมีพ่อค้าคนกลางมารับสินค้าในชุมชน เพื่อนำไปส่งขายทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด เมื่อจำหน่ายได้เงินมา กลุ่มก็จะมีกำไรออมเงินที่ได้ไว้เพื่อนำไปใช้จ่าย ต่อยอดความรู้ในการทำกิจกรรมภายในกลุ่ม และปันผลกำไรให้กับสมาชิกกลุ่ม การนำความรู้ที่ได้จากโครงการฯ มาช่วยเติมเต็ม การพัฒนาทักษะ ความรู้ การรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปผลผลิตทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นภาพของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้า ตลอดจนจนเป็นการสร้างงานให้

เกิดขึ้นในชุมชนให้กับกลุ่ม ชุมชน ครอบครัว นับว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญกิจกรรมหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องมือถักถอบความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

บทสรุปตามรอยเส้นทางเศรษฐกิจพอเพียง: วิธีคิดสู่แนวทางการปฏิบัติในวิถีการดำรงชีวิต

การติดตามผลโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านกาช่อง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ พื้นฐานดั้งเดิมชาวบ้านชุมชนกาช่อง ได้ดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาแต่ดั้งเดิม เป็นการดำเนินชีวิตที่ควบคู่สัมพันธ์กับระบบนิเวศธรรมชาติ วัฒนธรรม การทำมาหากิน เป็นต้น เป็นมิติที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันในการดำรงชีวิตของชาวบ้านกาช่อง การเข้าร่วมโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านกาช่อง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ทำให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมประชุม อบรมความรู้ ไปศึกษาดูงานหมู่บ้านตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการหนุนเสริมผลฐานความรู้ใหม่กับประสบการณ์ฐานคิดดั้งเดิมของชุมชนให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้น

พื้นฐานการดำรงชีวิต ของชุมชนกาช่อง ในระบบการผลิตของชุมชนกาช่อง ภาพที่เห็นได้ชัดเจน คือ การที่ชาวบ้านกาช่อง ได้ต่อสู้กับสภาพสิ่งแวดล้อม ที่มีอาจควบคุมผลผลิตให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ ท่ามกลางของการต่อสู้ ดิ้นรนในการแสวงหาระบบการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ชุมชน กลับช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตระบบการผลิตของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ที่สัมพันธ์กับปัจจัยสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ เช่น น้ำ ดิน ฟ้า อากาศ ความชื้น สภาพภูมิศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของอาชีพเกษตรกรรม เป็นกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านกับปัจจัยสภาวะแวดล้อมธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง จนท้ายที่สุด กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านกับการคำนึงถึงปัจจัยสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ ได้ทำให้เกิดการสร้างอาชีพใหม่ในชุมชน คือ การปลูกพืชผักสวนครัว ที่ได้กลายเป็นอาชีพใหม่ของชุมชน ที่มีความเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ ที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างผลผลิตทางการเกษตรอย่างสม่ำเสมอ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้ตลอดทั้งปี

การปลูกผักสวนครัว ในชุมชนกาช่อง มีทั้งการปลูกเพื่อเป็นอาชีพเป็นหลัก ควบคู่กับการปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภคในครัวเรือน ซึ่งสัดส่วนการปลูกเป็นอาชีพจะมีมากกว่าการปลูกไว้บริโภคเองในครัวเรือน การปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภคในครัวเรือน นั้นจะมีมานานแล้วแต่มีจำนวนครัวเรือนในชุมชนกาช่องที่ปลูกอยู่จำนวนไม่มากก่อนที่โครงการฯ ได้เข้ามาส่งเสริมสนับสนุนให้ใช้

พื้นที่ว่างให้เกิดประโยชน์ การเข้ามาของโครงการ ฯ ได้ส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวจะปลูกแทรกตามพื้นที่ว่างในบ้านเรือน เน้นการบริโภคในครัวเรือนเป็นลำดับแรกถ้าเหลือนำไปจำหน่ายในตลาดของชุมชน เพื่อเป็นการลดรายจ่ายเสริมรายได้ในครัวเรือน ส่วนการปลูกผักสวนครัว ที่ทำเป็นอาชีพหลัก ได้มีการเร่งผลผลิตด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืช เพื่อให้ผลผลิตที่ได้มีปริมาณมากและไม่ถูกทำลายจากแมลงศัตรูพืช แต่ก็เสี่ยงต่อการตกค้างของสารเคมี ที่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภค

กิจกรรมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็นผลผลิตทางความคิดที่มีพื้นฐานประสบการณ์ดั้งเดิมจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผสมผสานกับประสบการณ์ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ในโครงการ ฯ ทำให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงการให้ความสำคัญกับการลดการใช้สารเคมีลงหันกลับมาให้ความสำคัญกับสารชีวภาพ ปุ๋ยหมักธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น เป็นการทำเกษตรแบบอินทรีย์โดยการนำเอาวัตถุดิบธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน นำกลับมาดัดแปลงทำเป็นปุ๋ยหมักธรรมชาติ เช่น การเอาเศษเปลือกผลไม้ หอยเชอรี่ นำมาหมักเป็นน้ำปุ๋ยชีวภาพ แต่ถึงกระนั้น การทำเกษตรอินทรีย์ ถือได้ว่าเป็นทางเลือกหนึ่งที่ชาวบ้านบางส่วนมิได้ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงกับการทำการเกษตรอินทรีย์ ที่ได้เริ่มเข้ามาทดแทนการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมคือ ใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี แต่มิใช่จะเปลี่ยนแปลงโดยทั้งหมดในพื้นที่ทำการเกษตรของชุมชนบางส่วนให้มาทำเกษตรอินทรีย์ ชาวบ้านบางส่วนบางครั้งก็ยังคงใส่สารเคมีเพื่อเร่งการเจริญเติบโตของต้นพืช ที่สามารถนำไปจำหน่ายได้ราคาที่ดีกว่า ผลผลิตที่ได้มากกว่าการทำเกษตรอินทรีย์ สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งทางความคิดอยู่ในชุมชน มองกลับกันชุมชนบางส่วนได้เห็นทางเลือกหนึ่งของการทำการเกษตรอินทรีย์ จากการเข้าร่วมโครงการ ฯ เป็นการเรียนรู้ที่จะเข้าใจและมองเห็นวิถีการผลิตของตนเองที่อยู่กับภาวะความเสี่ยง เพราะสภาพนิเวศของการทำมาหากินเสื่อมลงจากการใช้สารเคมี การบุกรุกธรรมชาติและจากการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ ที่นำไปสู่วงจรของความยากจนและความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติ ที่มีวิถีการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน

สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้สารชีวภาพหรือปุ๋ยชีวภาพ ในการช่วยรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อีกทั้งยังสามารถทำเองได้และใช้วัตถุดิบธรรมชาติที่อยู่ในชุมชนการใช้สารชีวภาพยังสามารถทดแทนการใช้สารเคมีให้ลดลง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง สิ่งสำคัญที่สุด คือ ทำให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ ที่เริ่มหันกลับมาใส่ใจในเรื่องใกล้ตัว สุขภาพ คนรอบตัวและสิ่งแวดล้อม เป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ในระดับการพึ่งพาตนเองได้

เป็นจุดเริ่มต้นของการหันกลับมาดูแลสุขภาพตนเอง คำนึงความปลอดภัยในการดำรงชีพ และการให้ความสำคัญกับการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้คงอยู่อย่างยั่งยืน และนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนกลับมาใช้อย่างรู้คุณค่า ถือเป็นพื้นฐานของความรู้ เหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน สะท้อนให้เห็นถึงการลดความเสี่ยง พึ่งพาตนเอง เช่นเดียวกันการลดการดื่มเหล้า เป็นกระบวนการเรียนรู้หนึ่งที่ได้จากการเข้าร่วม โครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ชาวบ้านบางส่วนบางคนได้เข้าใจ ตระหนักถึงปัญหาอบายมุขต่างๆ ที่ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย โดยเฉพาะการลดการดื่มเหล้าลงแล้วหันกลับมาห่วงใยสุขภาพของตนเองมากขึ้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญโดยตรงคือ การมีสุขภาพร่างกายที่ดี เป็นการใช้หลักเหตุผลและสติปัญญาในการดำเนินชีวิตและสิ่งที่ได้กลับคืนมา คือ การลดรายจ่ายสินค้าที่ฟุ่มเฟือยไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เป็นการ“ตระหนักถึงความพอดีในการบริโภค” เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งมั่นกับการดำรงชีวิต ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี มีสติในการดำรงชีวิตที่เป็นส่วนหนึ่งของหลักเศรษฐกิจพอเพียง

การริเริ่มนำเอาวัสดุเหลือใช้มากลับมาใช้ใหม่ เป็นสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านเรียนรู้ในการเข้าร่วมโครงการฯ ในระดับใกล้ตัว คือ ในครอบครัว ชาวบ้านบางส่วนเริ่มตั้งมองสิ่งของที่อยู่ภายในครอบครัวเป็นลำดับแรก โดยนำสิ่งของที่ไม่ได้ใช้แล้วจำหน่ายออกไป เช่น การเอาขวดน้ำมาตัดทำเป็นกระถาง ไม้ใช้ปลูกผัก หรือนำกล่องกระดาษที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ นำมาทำเป็นที่กันแปลงผัก เพื่อป้องกันสัตว์เข้ามาทำลายพืชผักที่ปลูกไว้ การประยุกต์เอาวัสดุเหลือใช้มากลับมาใช้ในการประกอบอาชีพ โดยการรู้จักนำเอาเศษพืช เศษเปลือกผักผลไม้ที่ตนเองปลูกไว้ นำกลับมามีด้วยวิธีการหมักเป็นปุ๋ยชีวภาพ ที่ได้รับความรู้มาจากการไปศึกษาดูงานต่างจังหวัด สามารถช่วยลดรายจ่ายได้บางส่วนจากการลดการซื้อปุ๋ยเคมี ที่เอาไปใช้ในครอบครัวและในการประกอบอาชีพ หรือการนำเปลือกไข่นำมาใส่ไม้ปักไว้บริเวณแปลงผักสวนครัว เพื่อไล่แมลงถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประโยชน์ที่ชาวบ้านได้เรียนรู้มา เช่นเดียวกับการแปรรูปและถนอมอาหาร ชาวบ้านในชุมชนบางส่วนจะนำเอาผลผลิตที่เหลือ เช่น ผักสวนครัว ผลไม้ ที่ปลูกไว้ มาดองเก็บรักษาไว้รับประทานในครอบครัว แบ่งปันให้กับเพื่อนบ้าน ถ้าเหลือมากก็จำหน่าย เป็นการช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ส่วนหนึ่ง กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านได้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ความเข้าใจ มีเหตุผล ในการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่กลับมามีให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีคุณค่า ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นความยั่งยืนในการดำรงชีวิต ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความพอเพียง ความเอื้ออาทรในสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้เรื่องตามหลัก

เศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมการออมทรัพย์ภายในชุมชน คือ การออมทรัพย์วันละบาท ที่เกิดขึ้นมาภายใต้โครงการฯ เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านกาซ็อง ตั้งแต่ เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ในชุมชนร่วมกันออมเงิน ด้วยความสมัครใจ ให้ชุมชนตระหนักรู้ถึงคุณค่าของการออมเงินเพื่อใช้จ่ายที่จำเป็น และเป็นการสร้างสวัสดิการชุมชนร่วมกัน เป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความพอเพียงในการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

จากกิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้น เช่น การลดการใช้สารเคมี การนำเอาวัสดุเหลือใช้ นำกลับมาใช้ใหม่ การลดการดื่มเหล้า การออมทรัพย์ ล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่เป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่เป็นส่วนหนึ่งของหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ภายใต้โครงการฯ และประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ประเด็นสำคัญที่สุด คือ กระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของชุมชนที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้ หรือได้นำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน เป็นสิ่งที่ช่วยให้คนในชุมชนได้พัฒนาระบบการคิดวิเคราะห์ ตรรกะตรอง เพื่อนำไปพัฒนาตนเองและพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางวิถีปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในชุมชน ชาวบ้านกาซ็องได้มีการแลกเปลี่ยนกันในเรื่องที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ในการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การไปศึกษาดูงานหมู่บ้านตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียง แล้วนำความรู้ ที่ได้มาบอกกล่าวกับคนในครอบครัว หรือคนในชุมชนได้รับรู้ การที่สมาชิกในครอบครัว ได้มีการพูดคุยระหว่างกันภายในครอบครัว เช่น พ่อบอกกล่าวให้ลูกตั้งใจเรียนหนังสือ เพื่ออนาคตที่ดีจะได้ไม่ลำบากเหมือนตนเอง เป็นการตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา และเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีภายในครอบครัว หรือการที่ลูกได้ไปศึกษาดูงานแล้วนำความรู้ที่ได้มาบอกให้กับคนในครอบครัว ตัวอย่าง ลูกนำวิธีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ มาบอกพ่อเพื่อทำใช้ที่บ้าน เพื่อที่จะลดรายจ่ายลงและลดการใช้สารเคมีลง ก็เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในครัวเรือนและเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ซึ่งล้วนเป็นเกราะภูมิคุ้มกันอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ครอบครัวอบอุ่น ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่นเดียวกันภายในชุมชนกาซ็อง ชาวบ้านได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับเพื่อนบ้านหรือญาติมิตร จากการได้ไปศึกษาดูงานหมู่บ้านตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียงที่ต่างจังหวัด ชาวบ้านก็นำกลับมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันแล้วนำไปปฏิบัติ โดยใช้พื้นที่ว่างที่บ้านตนเอง ปลูกพืชผักสวนครัว การรู้จักพึ่งพาตนเอง ให้รู้จักการประหยัด ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย แสดงถึงการนำเอาความรู้ ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ มาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชน ช่วยให้ความรู้ที่ได้เรียนรู้มาเกิดประโยชน์สูงสุดและมีคุณค่า เป็นผลผลิตทางความคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้ร่วมกันอย่าง

ยั่งยืน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นองค์ความรู้หนึ่งของหลักสูตรศึกษาพอเพียง กล่าวได้ว่า ภาพรวมชาวบ้านในชุมชนกาช่อง ดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นวิถีชีวิต มาแต่ดั้งเดิมในสังคมชนบทที่มีความเอื้ออาทร ความมีน้ำใจ และความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาชุมชน เสริมกับกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งช่วยให้ชาวบ้านกาช่องได้เข้าใจและตระหนักถึงการใช้ชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีมิติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องการประกอบอาชีพ การดูแลสุขภาพการสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยการใช้สารชีวภาพ การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน โดยการยอมรับ การนำเอาทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในครอบครัว ชุมชน ที่เป็นเครือข่ายทางปัญญาในการพัฒนาองค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง บนพื้นฐานการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชนอย่างบูรณาการ เพื่อถักทอความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) ความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่ม ในการติดตามผลโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจความหมาย ความคิดของชาวบ้านกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ที่สะท้อนโลกทัศน์ผ่านประสบการณ์จากการเข้าไปมีส่วนร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในการสัมภาษณ์กลุ่ม ที่ก่อให้เกิดกระบวนการทางความคิดภายในกลุ่ม เปิดพื้นที่ทางความคิด ช่วยเสริมพลังทางความคิดร่วมกันในการแลกเปลี่ยนพูดคุยในเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงระหว่างผู้ศึกษาและสมาชิกกลุ่ม ที่จะสร้างเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม ผู้ศึกษาได้ซึมซับความรู้ ที่ลุ่มลึกจากการเข้าไปมีส่วนร่วมปรากฏการณ์ที่ศึกษา ที่ละชั้นอย่างเข้าใจในความหมาย ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ทำให้ผู้ศึกษาตกลึกทางความคิด เกิดความเข้าใจ การดำเนินชีวิตของชุมชนกาช่อง ตามหลักของเศรษฐกิจพอเพียง

ดังนั้น การสัมภาษณ์กลุ่มช่วยให้ผู้ศึกษาตอบใจทथี่ในแง่ของการวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างลุ่มลึก ช่วยเติมเต็มข้อมูลในเชิงปริมาณให้ได้เนื้อหา มีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น สามารถอธิบายบริบทของชุมชนกับการดำเนินวิถีชีวิต ที่มีความสัมพันธ์กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เช่นเดียวกัน ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นข้อมูลที่สำคัญ ช่วยให้ผู้ศึกษามีชุดความรู้ ที่ได้จากชุมชน แล้วนำมาพัฒนาสร้างแนวคำถามที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ ให้ตรงตามวัตถุประสงค์การศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งที่ทำให้ผู้ศึกษาเชื่อมั่น ในข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์กลุ่ม ที่เป็นข้อมูลที่ได้มาจากชุมชนอย่างแท้จริง และเป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความมีจริยธรรม การวิจัย